

Damar Yolu ile Eroin Kullanımı ve İlişkili Bazı Davranış Biçimleri

Cüneyt EVREN*, Defne TAMAR*, Kültegin ÖGEL**,
Aytül ÇORAPÇIOĞLU***, Duran ÇAKMAK**

ÖZET

Damar yoluyla madde kullanıcıları, madde kullanımı nedeniyle risk alma davranışları içinde bulunurlar. Bu çalışmada eroini damar yoluyla kullananların, damar yolu kullanımına bağlı yaşadıkları sorunlar ve bazı davranış özelliklerini değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'de 10 ilde yapılan bir araştırmanın verileri değerlendirmeye alınmıştır.

Çalışmamızda, damar yolu ile madde kullananların arasında enjektör paylaşımının yüksek olmasıyla beraber enjektör temizliği ile ilgili yeterli bilgileri olmadığı saptanmıştır. Ayrıca madde kullanımına bağlı yaralanma, madde kullanımına bağlı sorunlardan dolayı tıbbi yardım alma, madde etkisi altındayken araba kullanma, madde temini için hırsızlık, yasadışı ve ahlaka aykırı şeyler yapma, madde satma ve intihar girişiminin eroini damar yoluyla kullananlarda kullanmayanlara göre daha yüksek oranlarda olduğu bulunmuştur.

Bu bulgular, damar yoluyla eroin kullananların riskli davranışlar içinde olduklarını ve damar yoluyla eroin kullanmayanlara göre daha fazla sorun yaşadıklarını, damar yoluyla madde kullanmaya devam eden kişiler için bilgilendirme ve yerine koyma gibi zarar azaltma politikalarının gündeme gelmesinin toplum açısından önemini göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, eroin, madde kullanımı.

KLİNİK PSİKİYATRİ 2000;3:185-191

SUMMARY

IV Heroin Use and Some Related Behavioral Manner

IV drug users behaviors are risk taking, related to the substances

* Dr., **Doç. Dr., Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, AMATEM Kliniği, İSTANBUL

***Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, KOCAELİ

they are addicted to. In this study it's aimed to investigate the problems IV drug users has to face and some of their behavioral characteristics related to the IV drug use. With this aim, the data of the heroin users, which was gained from the study that was done in 10 cities in Turkey was evaluated.

In our study it is found that although injector sharing between drug users was high, they didn't have enough knowledge about injector cleaning. Also getting injured because of drug use, taking medical help because of problems related to drug use, driving under the effect of drug, stealing, making acts against law and morals and selling drugs and suicide attempts was higher in IV heroin users than not IV heroin users.

These results show that IV heroin users take more risk behaviors and they live more problems than not IV heroin users. Thus the importance of harm reduction politics like education and substitution treatment comes in to the view, for persons who continue to use IV heroin.

Key Words: Turkey, heroin, IV drug use.

GİRİŞ

Damar yoluyla madde kullanıcıları, madde kullanımı nedeniyle risk alma davranışları içinde bulunurlar (Topçu ve ark. 1996). Damar yoluyla madde kullanıcılarının AIDS, hepatit ve özellikle cinsel yolla bulaşan hastalıkların yayılmasında önemli bir role sahip oldukları bilinmektedir (Musta 1973). Damar yoluyla madde kullananlarda, kullandıkları maddenin etkisi altındayken bir çok alanda olduğu gibi cinsel davranış, enjektör paylaşılması veya enjektör temizlenmesi gibi konularda da yargılama bozukluklarına rastlandığı gösterilmiştir (Zwi ve Cabral 1991).

Bağımlılık ve damar yoluyla madde kullanımının illegal doğasının bu alt kültürde risk alma (hırsızlık, yaralama, madde satma, enjektör paylaşma gibi) ortaya çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir (Connors 1992). Bu alt kültüre ait kişilerin marjinal yaşam biçimlerinden dolayı sosyal, toplumsal, medikal destek sistemleri tarafından toplum dışı kişiler olarak kabul edilmesi, HIV enfeksiyonu ve AIDS'in bu bireyleri diğer risk gruplarındaki kişilere göre daha çok tehdit etmesinin sebeplerinden biri olarak görülmektedir (Brook ve ark. 1994).

Ülkemizde eroin kullananlarda damar yolu ile kullanım oranı %60 olarak bildirilmiştir (Ergil 1993). İstanbul'da bir tedavi merkezinde yapılan diğer bir çalışmada ise bu oran %40 olarak bildirilmiştir. 100 eroin bağımlısını kapsayan bu çalışmada vakaların %18'inin eroini ilk olarak damar yoluyla kullanmaya başladıkları, madde kullanmaya başladıktan sonra üç yıl içinde vakaların tümünün damar yoluyla kullanıma geçtikleri saptanmıştır (Kuru 1997).

İstanbul'da yapılan ve damar yolu ile madde kullananları inceleyen bir çalışmada olguların %43'ünün günde 2-3 kez, %30'unun ise günde dört ya da daha sıklıkla enjeksiyon yaptığı saptanmıştır. Bu çalışmada, hastaneye yatarak tedavi gören ve damar yoluyla madde kullananların %26'sının daha önce herhangi bir tıbbi tedavi görmediği, %33'ünün daha önce bırakma girişimi olmadığı bildirilmiştir (Gürkaynak 1998).

Seattle'da yapılan bir çalışmada vakaların 1/3'ünün günde en az 3 kez enjeksiyon yaptığı (Lishner ve Look 1990), ABD'de damar yoluyla madde kullanan 345 kişi üzerinde yapılan diğer bir çalışmada ise vakaların %50'sinin hergün madde enjekte ettikleri saptanmıştır (Booth ve ark. 1991).

Ülkemizde maddeyi damar yolu ile kullananlar arasında enjektör paylaşım oranı; Karamustafalıoğlu ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada %64 (Karamustafalıoğlu ve ark. 1991), Alpay'ın (1994) AMATEM'e yatan hastalar arasında yaptığı çalışmada %11, eroin bağımlısı 100 hastada yapılan çalışmada en az bir kez enjektör paylaşımı %68, devamlı enjektör paylaşımı %22 (Kuru 1997), sadece damar yoluyla madde kullananlar arasında yapılan bir araştırmada ise enjektörlerini en az bir kişiyle paylaşma oranı %70 (Gürkaynak 1998) olarak bildirilmiştir. Enjektörü paylaşma riskini arttıran en önemli nedenler arasında eczanenin kapalı olması, madde yoksunluğu içinde bulunma ve cezaevinde yaşama saptanmıştır (Karamustafalıoğlu ve ark. 1991).

Damar yolu ile madde kullanımı ve enjektör paylaşma oranı, ülkemizde Avrupa ve ABD'ye göre daha düşüktür (Pompidou Group 1994). Damar yoluyla madde kullananlar üzerinde Seattle'da yapılan yurtdışı kaynaklı bir çalışmada; damar yoluyla madde kullanıcılarının %79'unun enjektörlerini paylaştığı, sadece %10'unun her zaman steril enjektör kullandığı belirtilmiştir (Lishner ve Look 1990). ABD'de 345 damar yoluyla madde kullanıcılarını inceleyen bir çalışmada, vakaların %70'inin enjektörlerini ortalama 6.3 kişi ile paylaştıkları, sadece %22'sinin her zaman kullanılmış enjektörleri temizlerken etkili bir dezenfektan kullandığı saptanmıştır (Booth ve ark. 1991). Londra'da yaşayan 408 damar yoluyla madde kullanıcısıyla yapılan diğer bir çalışmada ise, enjektör paylaşımının yaşam boyu prevalansı %73 olarak bulunmuştur (Gossop ve ark. 1993). Avrupa'da ve ABD'de yapılan incelemelere göre, cezaevinde tutuklu damar yoluyla madde kullanıcılarının %70'inin cezaevinde iken enjektör paylaştığı saptanmıştır (Covell ve ark. 1993). İngiltere'de 122 damar yoluyla madde kullanıcılarını kapsayan bir çalışmada, yoksunluğu yatıştırmak veya maddenin etkilerini yaşamak için maddeyi elde ettikten hemen sonra enjekte etme isteğinin, o sırada eczanelerin kapalı olması gibi nedenlerle steril enjektör elde edebilme güçlüğüne, paylaşımın sosyal bağları ifade etmesi nedeniyle paylaşmayı reddetmenin zorluğunun en sık belirtilen paylaşım nedenleri olduğu gözlenmiştir (Barnard 1993).

Ülkemizde enjektörü paylaşanların bu araçları nasıl temizledikleri incelenecek olursa, çamaşır suyu kullananların %2, alkol kullananların %6, sıcak su kullananların %24, soğuk su kullananların %32 ve temizlemeyenlerin ise yine %32 oranında olduğu görülmüştür (Gürkaynak 1998). Öte yandan damar yoluyla madde kullananların %98'i enjektör paylaşımı ile AIDS bulaşabileceğini, %82'si enjektörü alkolle silmenin ya da ateşten geçirmenin AIDS'i önlemek için yeterli olmadığını, %81'i ise cinsel ilişki sırasında prezervatif kullanmanın AIDS'i engelleyebildiğini bildiklerini belirtmişlerdir (Gürkaynak 1998).

HIV'den korunmak için en etkili yöntemin her zaman steril enjektör kullanmak olduğu bildirilmiştir. Damar yoluyla madde kullananlar tarafından uygulanması mümkün olan temizleme yöntemleri arasındaki kaynatma, çamaşır suyu (sodyum hipoklorit), iyodin solüsyonu, alkol (etanol, isopropanol veya n-propanol) şeklindeki dezenfeksiyon yöntemlerinden çoğunun uygun şekilde kullanılsalar dahi HIV açısın-

dan %100 etkili olduğunu söylemek güçtür (Freeman ve ark. 1994).

Damar yoluyla madde kullananların enjektör paylaşımı ve enjektör temizliğine önem vermemenin dışında girdikleri riskli davranışlar bulunmaktadır. Gürkaynak'ın İstanbul'da yaptığı çalışmada, damar yoluyla madde kullanan 100 olgunun %71'inin madde etkisindeyken araba kullandığını, %41'inin madde elde edebilmek için hırsızlık ya da soygun yaptığını ve %50'sinin madde elde edebilmek için madde sattığı bulunmuştur (Gürkaynak 1998).

Madde kullanımı kendi içinde birçok riski barındırmakla beraber damar yoluyla madde kullanımının AIDS, hepatit ve özellikle cinsel yolla bulaşan hastalıkların yayılmasında önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Bu çalışmada eroini damar yoluyla kullananların, damar yolu kullanımına bağlı yaşadıkları sorunlar ve girdikleri riskli davranışları değerlendirmek amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırma Adana, Ankara, Denizli, Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Trabzon, Van ve Kıbrıs'ta yürütülmüştür. Yasal olmayan bir davranış üstünde araştırma yapılacağı için, bu tür araştırmalarda kullanılan "kartopu (snowball)" yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, madde kullanan bir kişiye ulaşıldığında onun vereceği diğer madde kullanan kişilerin isimlerinin istenmesi ve bu şekilde bir zincirin oluşturulması şeklindedir. Madde kullanan kişiden alınan beş isime ulaşılmaya çalışılır ve ulaşılan kişilerden de beş isim istenir. Bu çalışmada hastane, cezaevi ve çeşitli kurumlara başvuran madde kullanan kişiler temel alınmış ve onların yönlendirdiği diğer madde kullanan kişilere ulaşılmıştır.

Her merkezin vakalarını seçerken tek bir alandan seçmesini önlemek için, tek bir alandan seçim %60 olarak kısıtlanmıştır. Araştırmaya esrar, eroin, uçucu ve hap olmak üzere dört madde alınmıştır. Araştırma konusu olarak seçilen maddelerden herhangi birinden her merkezde en az beş vakanın bulunması koşul olarak getirilmiştir. Burada amaç, bir bölgenin tek bir tip madde kullanıcısıyla görüşme yapmasının önüne geçerek, az da olsa bölgeler arası dağılımda bir homojenite sağlamaktır.

Araştırmada yarı yapılandırılmış bir soru formu kullanılmıştır. Bu form tüm bölgelerden gelen araştırmacıların katılımı ile son haline getirilmiş, pilot uygulama yapılarak eksiklikleri giderilmiştir.

Görüşmeler yüz yüze soru formu kullanılarak yapılmıştır. Kimi bölgelerde araştırmacılar doğrudan kendileri görüşme yaparken, bazı bölgelerde bu formu uygulayacak yardımcılarından (asistan vb) yararlanılmıştır. Tüm bölgeler çalışmalarını 6 ay içinde tamamlamıştır.

Bu çalışmada eroini damar yoluyla kullanan olguların davranış özelliklerini değerlendirmek amacıyla, 10 ilde yapılan araştırmadaki tercih maddesi eroin olan olguların verileri değerlendirmeye alınmıştır. İstatistiksel değerlendirmelerde Ki kare (χ^2) testi ve ihtimaller oranı (odds ratio) kullanılmıştır.

BULGULAR

Çalışmaya toplam 369 madde kullanıcısı alındı. Kullanıcıların tercih maddelerine göre dağılımı incelendiğinde çalışmaya alınan olguların 107'si (%29) eroin kullanıyordu. Bu 107 olgunun 39'u ise (%36.5) eroini damar yoluyla kullanıyordu.

Eroini damar yoluyla kullananların eroin kullanmaya başladıktan ortalama 31.65 ay sonra eroini damar yoluyla kullanmaya başladıkları bulunmuştur. Eroin kullanımına başladıktan sonra damar yoluyla kullanıma geçilen en kısa süre 1 ay en uzun süre ise 120 ay olarak belirlenmiştir.

Eroini damar yoluyla kullananların, bu maddeyi kullanma sıklıkları incelendiğinde 9 olgunun (%23.1) her gün, 13 olgunun ise (%33.3) günde 2-3 kez kullandıkları anlaşılmıştır (Tablo 1).

Eroini damar yoluyla kullananların son bir yıl içinde bir başkasının enjektörünü ne sıklıkta kullandıkları ve son bir yıl içinde bir başkasına enjektörünü ne sıklıkta verdikleri değerlendirildi. 25 olgu (%64.1) başkasından hiç almadıklarını 24 olgu (%61.5) başkasına hiç vermediklerini bildirirken, 14 olgu (%35.7) başkasının

Tablo 1. Damar yolu ile eroin kullananlarda enjeksiyon yapma sıklığı

	n	%*
Ayda birden az	2	5.1
Ayda 1-2 kez	2	5.1
Haftada bir	3	7.7
Haftada 2-3 kez	6	15.4
Haftada 4-6 kez	4	10.3
Hergün	9	23.1
Günde 2-3 kez	13	33.3

* Oranlar için damar yolu ile eroin kullanan 39 olgu esas alınmıştır.

Tablo 2. Damar yolu ile eroin kullananlarda enjektör paylaşma

	Başkasından alma		Başkasına verme	
	n	%*	n	%*
Hiç	25	64.1	24	61.5
Bir kez	2	5.1	3	7.7
Ayda 1'den az	2	5.1	3	7.7
Ayda 1-2 kez	4	10.3	2	5.1
Haftada 1kez	1	2.5	2	5.1
Haftada 2-6 kez	1	2.5	2	5.1
Her gün	2	5.1	1	2.5
Günde 2-3 kez	2	5.1	2	5.1

* Oranlar için damar yolu ile eroin kullanan 39 olgu esas alınmıştır.

enjektörünü en az bir kez kullandığını, 15 olgu (%38.3) ise başkasına enjektörlerini en az bir kez verdiklerini bildirmiştir (Tablo 2).

Damar yolu ile madde kullananların kullanılmış enjektörleri temizleme sıklığına bakıldığında, 14 olgu (%35.9) hiç temizlemediklerini, 3 olgu (%7.6) seyrek olarak temizlediklerini, 5 olgu (%12.8) bazen temizlediklerini ve 12 olgu ise (%30.8) çoğunlukla temizlediklerini bildirmişlerdir.

Enjektörü temizleme yolu olarak sadece, 6 olgu (%15.4) kaynatma, 2 olgu (%5.1) ise alkol gibi uygun olabilecek temizleme yöntemleri kullandıklarını, 9 olgu (%23.1) soğuk suyu, 5 olgu (%12.8) sıcak suyu 2 olgu (%5.1) ise diğer etkin olmayan yöntemleri temizleme yolu olarak tercih ettiklerini bildirmişlerdir.

Damar yolu ile madde kullananların 35'i (%89.7) enjektör paylaşımı ile, 33'ü (%84.6) ise prezervatif olmadan girilen cinsel ilişki ile AIDS bulaşabileceğini bildiklerini bildirmişlerdir.

Damar yolu ile madde kullananların, kullanmayanlara göre daha fazla AIDS'den korunmaya yönelik davranışlarının olduğu ve daha fazla AIDS testi yaptırdığı bulunmuştur. Cinsel ilişkinin şekli açısından her iki grup arasında fark saptanamazken, eroini damar yolu ile kullananların %71.1'i gelişigüzel cinsel ilişkilerinin olduğunu bildirmişlerdir (Tablo 3).

Damar yoluyla madde kullananlardan 2 olgu (%5.1), damar yoluyla kullanmayanlardan ise 1 olgu (%1.5), tüm eroin kullananlar içinde 3 olgu (%2.8) HIV+ olduğunu bildirmiştir.

Tablo 3. AIDS'den korunmaya yönelik davranış, AIDS testi yaptırma durumu ve cinsel ilişki davranış şeklinin karşılaştırılması

	Damar yoluyla kullanmamış		Damar yoluyla kullanmış		X ²	p	İhtimaller oranı (odds ratio)*
	n	%	n	%			
AIDS'den korunmaya yönelik davranış var	21	33.3	25	67.6	10.99	p<0.001	0.24
AIDS testi yaptırmış	9	14.1	18	47.4	13.59	p<0.05	0.18
Cinsel ilişki şekli					4.71	p>0.05	
Gelişigüzel cinsel ilişkiler	26	41.3	22	57.9			
Düzenli bir partner	24	38.1	8	21.1			
Düzenli bir partner ve gelişigüzel cinsel ilişkiler	5	7.9	5	13.2			
Cinsel ilişkiye girmiyor	8	12.7	3	7.9			

* CI: %95 güven sınırları

Damar yoluyla eroin kullananların damar yoluyla kullanmayanlara göre, uyuşturucu kullanımına bağlı sorunlardan dolayı tıbbi yardım alma oranları daha yüksekti. Madde kullanımı sonucu yaralanma ve madde etkisi altındayken araba kullanmanın da, eroini damar yoluyla kullananlarda kullanmayanlara göre daha fazla olduğu saptandı. Madde temin edebilmek için hırsızlık, yasadışı ve ahlaka aykırı şeyler yaptıklarını bildirenlerin eroini damar yoluyla kullananlarda damar yoluyla kullanmayanlara göre daha fazla olduğu bulunmuştur. Madde temin edebilmek için madde sattıklarını bildirenler de damar yoluyla kullananlarda daha fazladır. Ancak burada fark istatistiksel anlamlılığa yakın olmakla beraber istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=0.054$). Yasalarla sorun yaşama ise her iki grupta benzer dağılım göstermektedir. Damar yoluyla eroin kullananlarda daha önce intihar girişiminin bulunma oranı damar yoluyla kullanmayanlara göre daha yüksekti (Tablo 4).

TARTIŞMA

Eroini damar yoluyla kullananların, bu maddeyi kullanma sıklıkları incelendiğinde 9 olgunun (%23.1) hergün, 13 olgunun ise (%33.3) günde 2-3 kez damar yoluyla eroin kullandıkları anlaşılmıştır. Bu oranlar yurtdışı literatürde bildirilen oranlarla benzerlik göstermektedir. Çalışmamızda bulunan oranların, İstanbul'da Gürkaynak tarafından yapılan çalışmada-

ki oranlara göre daha düşük olması, bu çalışmanın tek bir tedavi merkezinde yapılmasından ve sadece eroin kullananların değil tüm damar yoluyla madde kullanan olguları kapsamamasından kaynaklanıyor olabilir.

Damar yolu ile madde kullanımına ilişkin en ciddi sorun damar yoluyla madde kullanıcılarının HIV açısından yüksek risk altında olmaları ve HIV'in yayılmasında önemli bir rol oynamalarıdır. Bu da temiz olmayan enjektörlerin kullanılması ve enjektör paylaşımı sonucu olmaktadır. Bu nedenle damar yoluyla madde kullanıcılarının buna ilişkin davranışları önem kazanmaktadır.

Damar yolu ile madde kullananların 35'i (%89.7) enjektör paylaşımı ile AIDS bulaşabileceğini bildiklerini bildirmişlerdir. Çalışmamızda saptanan bu oran Gürkaynak'ın çalışmasında bulunan oranla benzerdir. Enjektör paylaşımının AIDS bulaşma açısından riskini bilme oranı yüksek olmakla beraber, çalışmamızda 14 olgu (%35.9) en az bir kez başkasının enjektörünü kullandığını, 15 olgu (%38.5) ise en az bir kez başkasına enjektör verdiklerini bildirmiştir. Çalışmamızdaki paylaşım oranlarının, ülkemizde ve yurtdışında yapılan diğer çalışmalara göre daha düşük olması, diğer çalışmaların tüm damar yolu kullanım sürecini değerlendirirken, çalışmamızda sadece son bir yılı değerlendirmiş olmamızdan kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 4. Tıbbi yardım alma, yaralanma, riskli ve yasadışı davranışlar ve intihar girişimi açısından grupların karşılaştırılması

	Damar yoluyla kullanmamış		Damar yoluyla kullanmış		X ²	p	İhtimaller Oranı (Odds Ratio)*
	n	%	n	%			
Madde kullanımı nedeniyle tıbbi yardım görmüş	30	46.2	30	75	8.41	p<0.005	3.5
Madde nedeniyle yaralanma var	4	6.1	9	22.5	6.26	p<0.05	4.5
Madde etkisindeyken araba kullanma var	28	43.1	27	71.1	7.54	p<0.05	3.24
Madde temini için yasa dışı davranış var	17	27.4	17	47.2	3.94	p<0.05	2.36
Madde temini için madde satmak var	19	29.2	17	48.6	3.69	p>0.05	2.29
Yasalarla sorun olmuş	49	74.2	30	76.9	0.09	p>0.05	1.16
İntihar girişimi var	15	23.8	21	55.3	10.22	p<0.005	3.95

* CI: %95 güven sınırları

Eroini damar yolu ile kullananların kullanılmış enjektörleri temizleme sıklığına bakıldığında, 14 olgu (%35.9) hiç temizlemediklerini, 12 olgu ise (%30.8) çoğunlukla temizlediklerini bildirmişlerdir. Enjektörlerin temizlenme sıklığı kadar temizleme yolu da önemlidir. Doğru olmayan şekillerde yapılan enjektör temizliğinin hiçbir yararı olmayacaktır. Çalışmamıza katılanlardan sadece, 2 olgu (%5.1) enjektör temizliğini alkol ile 6 olgu ise (%15.4) kaynatma yöntemi ile yaptıklarını bildirmiştir. Enjektörü temizleme yolu olarak 14 olgu (%35.9) soğuk su ve sıcak suyu tercih ettiklerini bildirmişlerdir. Bu bulgular damar yolu ile madde kullananların arasında enjektör paylaşımının yüksek olmasıyla beraber enjektör temizliği ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Bu temizleme yöntemleri ile bulaşıcı hastalıkların yayılmasının önlenemeyeceği göz önüne alınırsa, enjektörlerin kendileri veya başkaları tarafından tekrar kullanılmalara ciddi bir risk oluşturmaktadır.

Hem yurtiçi hem de yurtdışı çalışmalar göstermektedir ki, enjektör paylaşımının en sık nedeni eczanelerin kapalı olması nedeniyle madde kullanıcılarının steril enjektörlere ulaşamamasıdır. Çalışmamızda enjektörlerin elde edildiği yer araştırıldığında olguların %68.4'ünün yeni enjektörlerini eczaneden aldıkları belirlenmiştir. Yeni enjektörlerin elde edilmesi kolaylaştıkça, enjeksiyon paylaşımından doğan bulaşıcı hastalıkların yayılmasının azalması mümkün olacaktır.

Damar yolu ile madde kullananların 33'ü (%84.6) prezervatif olmadan girilen cinsel ilişki ile AIDS bulaşabileceğini bildiklerini bildirmişlerdir. Cinsel ilişkinin şekli açısından her iki grup arasında fark saptanamazken, eroini damar yolu ile kullananların %71.1'i gelişigüzel cinsel ilişkilerinin olduğunu bildirmişlerdir.

Damar yolu ile madde kullananların, kullanmayanlara göre daha fazla AIDS'den korunmaya yönelik davranışlarının olduğu ve daha fazla AIDS testi yaptırdığı bulunmuştur. Bunun nedeni eroini damar yoluyla kullananların davranış şekilleri nedeniyle kendilerini daha fazla risk altında hissetmelerinden kaynaklanıyor olabilir. Damar yoluyla madde kullananlardan ve test yaptırdığını bildiren 18 olgudan 2'si (%5.1), damar yoluyla kullanmayan ve test yaptırdığını bildiren 9 olgudan 1'i ise (%1.49) HIV+ olduğunu bildirmiştir. Bu oranlar damar yolu ile madde kullanan 183 bağımlıda HIV pozitifliğini %4 oranında saptayan çalışmayla uyumlu olmakla

beraber (Beyazyürek ve ark. 1988), test yaptırma oranlarının düşüklüğü göz önüne alındığında çalışmamızda bulunan oranların daha yüksek olması beklenirdi. Ancak çalışmamızdaki bu sonuçların olguların kendi bildirimleri olduğunu da göz önünde bulundurmamak gerekmektedir.

Madde kullanıcılarının kullandıkları madde nedeniyle girdikleri risk ve bunun sonucu olarak gördükleri zararın bir belirleyicisi de, madde kullanımına bağlı sorunlar nedeniyle almak zorunda kaldıkları tıbbi yardımdır. Damar yoluyla eroin kullananların damar yoluyla kullanmayanlara göre madde kullanımına bağlı sorunlardan dolayı tıbbi yardım alma oranları daha yüksek olarak bulunmuştur. Benzer şekilde madde kullanımına bağlı yaralanmanın eroini damar yoluyla kullananlarda damar yoluyla kullanmayanlara göre daha fazla olduğunu bulunması damar yoluyla madde kullananların, madde kullanımı süreci içinde madde ile ilgili daha fazla sorun yaşadıklarını göstermektedir.

Çalışmamızda damar yoluyla madde kullananların damar yoluyla kullanmayanlara göre daha fazla girdiği riskli davranışlar arasında madde etkisi altındayken araba kullanma da yer almaktadır. Ayrıca madde kullanıcıları madde kullanımının yasal olması ve getirdiği ekonomik yük nedeniyle de riskli davranışlar içine girmektedir. Damar yolu ile kullanımda eroinin etkisi daha kısa sürdüğünden ve kişi bu maddeyi genelde günde birkaç kez kullanması gerektiğinden diğer kullanım yollarına göre daha fazla madde temin etmek zorunda kalmaktadır. Çalışmamızda damar yoluyla eroin kullananlar madde elde edebilmek için, damar yoluyla eroin kullanmayanlara göre daha fazla hırsızlık, yasadışı ve ahlaka aykırı şeyler yaptıklarını bildirmişlerdir. Benzer şekilde istatistiksel olarak anlamlı olmamakla beraber, madde temini için madde sattıklarını bildirenler de damar yoluyla kullananlarda daha yüksek orandadır. Damar yoluyla eroin kullananlar için çalışmamızda saptanan, madde etkisindeyken araba kullanma, madde temin etmek için hırsızlık ve madde temin etmek için madde satmış olma oranları, Gürkaynak'ın çalışmasındaki oranlarla benzerdir. Tüm bu bulgular madde kullanımına bağlı sorunlar ve riskleri damar yoluyla kullananların çok daha fazla yaşadığını göstermekte ve bu da muhtemelen bu kişiler üzerindeki ruhsal yüklenmeyi arttırmaktadır. Gerçekten de madde kullanımına bağlı diğer bir riskli davranış olarak değerlendirilebilecek olan "daha önce intihar

girişiminde bulunmuş olma"nın, damar yoluyla eroin kullananlarda damar yoluyla kullanmayanlara göre daha yüksek oranda olması, eroini damar yoluyla kullananların madde kullanımına bağlı daha fazla sorun yaşıyor olmalarının sonucu olabilir.

Çalışmaya katılanların enjektörlerini temizleme yollarına ve sıklıklarına bakıldığında bu konuda uygun davranış ve yeterli bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmıştır. Enjektör temizliğinin çok seyrek olması ve uygun yolların yeterli kullanılmıyor olması, enjektör paylaşım sıklığı göz önüne alındığında HIV ve diğer enfeksiyonların yayılması ile ilişkili önemli

riskler olduğunu göstermektedir. Bu da damar yoluyla madde kullanmaya devam eden kişiler için bilgilendirme ve yerine koyma gibi zarar azaltma politikalarının gündeme gelmesinin toplum açısından önemini göstermektedir. Gerçekten de steril enjektör kullanılmasını destekleyen önleme programları ve eğitimsel programları değerlendiren yurtdışı çalışmalarda; enjektörlerini dekontamine etmek için çamaşır suyu kullanan, son bir yıl içinde enjektör paylaşmayan, ve kondom kullanan damar yolu ile madde kullanıcılarının oranında anlamlı yükselme saptanmıştır (Harris ve ark. 1990, Watters ve ark. 1990).

KAYNAKLAR

- Alpay N (1994) Alkol dışı madde bağımlılığında sosyodemografik özellikler. 30. Ulusal Psikiyatri Kongresi, yayınlanmamış bildiri, Antalya.
- Barnard MA (1993) Needle sharing in context: patterns of sharing among men and women injectors and HIV risks. *Addiction*, 88:805-812.
- Beyazyürek M, Tuncer C, Ersül Ç (1988) Madde bağımlılığı ve AIDS. 24. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi. Ankara, s.811-816.
- Booth R, Koester S, Weibel WW (1991) Intravenous drug users and AIDS risk behaviors. *Am J Drug Alcohol Abuse*, 17:337-353.
- Brook JS, Brook DW ve ark. (1994) Coping with AIDS and the threat of AIDS in intravenous drug abusers. *J Genet Psychol*, 155,2:147-159.
- Connors MM (1992) Risk perception, risk taking and risk management among intravenous drug users: implications for AIDS prevention. *Soc Sci Med*, 34,6:591-601.
- Covell RG, Frischer N, Taylar A ve ark. (1993) Prison experience of infecting drug users in Glasgow. *Drug Alcohol Depend*, 32: 9-14.
- Ergil D (1993) Profile of drug addiction and resistance in Turkey, UN report, Ankara.
- Freeman RC, Rodriguez GM ve ark. (1994) A comparison of male and female intravenous drug users risk behaviors for HIV infection. *Am J Drug Alcohol Abuse*, 20:129-157.
- Gossop M, Griffiths P ve ark. (1993) Severity of heroin dependence and HIV risk. II. Sharing injecting equipment. *AIDS Care*, 5:159-168.
- Gürkaynak M (1998) İntervenöz madde kullanıcılarında risk alma davranışları ve HIV riski ile ilgili bilgi ve tutum. Uzmanlık tezi, İstanbul.
- Harris RE, Langrod J ve ark. (1990) Changes in AIDS risk behavior among intravenous drug abusers in New York City. *N Y State J Med*, 90:123-126.
- Karamustafalıoğlu O, Ağargün YM, Bozkan N (1991) İntervenöz madde kullananlarda AIDS korkusu ve risk davranışı. *Düşünen Adam*, 4: 40-42.
- Kuru L (1997) Bir süreç olarak opioid bağımlılığı. Uzmanlık tezi, İstanbul.
- Lishner DM, Look MS (1990) Needle sharing practices and risk for AIDS transmission among intravenous drug users in Seattle. *Int J Addict*, 25:1475-1483.
- Musta D (1973) *The American disease*. New Haven, Yale University Press.
- Pompidou Group (1994) Multi-City study, Drug misuse trends in thirteen European cities. Co-operation group to combat drug abuse and illicit trafficking in drugs, Council of Europe.
- Topçu A, Söyletir G, Doğanay M (1996) İnfeksiyon Hastalıkları. İstanbul, Nobel Tıp Kitapevleri, Alemdar Matbaa, s.303-315.
- Watters JK, Downing M ve ark. (1990) AIDS prevention for intravenous drug users in the community: Street-based education and risk behavior. *Am J Community Psychol*, 18,4:587-596.
- Zwi AB, Cabral AJ (1991) Identifying "High Risk Situations" for preventing AIDS. *BMJ*, 303:1527-1529.